

Sámi oahpahus digaštallojuvvo eamiálbmotoahpahussan

Pigga Keskitalo & Kaarina Määttä & Satu Uusiautti: *Sámi Education*. Frankfurt am Main: Peter Lang Edition 2013. 119 s. ISBN 978-3-631-62597-2.

Keskitalo, Määttä ja Uusiautti digaštallet eamiálbmotoahpahusa, eareliiggánit sámi oahpahusa, girjjisteaset *Sámi Education*. Čállit háliidit čielggadit ja hábmet eamiálbmotpedagogihka, earenoamážit sámi pedagogihka, mii digaštallo girjji loahpas. Girji vuodđuduvvá joavkku vuosttaš čáli, Pigga Keskitalo, nákkosgirjedutkamuššii ja čáliid čieža dieđalaš artihkkalii, mat leat almmuhuvvon jagiid 2011–2013. Girjjis leat vihtta kapihttala. Vuosttaš kapihttalis čállit sajáiduhttet sámiid eamiálbmogin ja mitalit oanehaččat sámi oahpahusa duogážis. Dán kapihttalis ovdanbukto maid dutkanmetoda ja dutkanmateriála. Sámi oahpahus lea dutkojuvvon mánggain metodain, omd. etnográfalaš metodain ja oahpaheddjiid jearahallamiiguin. Čállit namuhit, ahte empiriijan leat skuvlaobservašuvnat, dutkannotáhtat, oahpaheddjiid ja ohppiid jearahallamat ja maiddái iešguđegelágán skuvladokumeanttat nugo jahkeplánat ja Norgga guovtti

skuvlareforpma oahppoplánat. Vuosttaš oasi dutkanmateriálas Keskitalo lea čohkken jagiid 2001–2007 áigge sámeskuvllain Norggas. Son lea čohkken materiála maiddái Suoma bealde, gos su dutkamušas ledje jagiid 2005–2008 mielde vihtta skuvlla, main oahpahuvvo sámegeiella. Goalmmat oassi dutkanmateriálas lea čohkkejuvvon Suoma vuosttaš nationála sámi pedagogihkkakonfereanssas jagi 2011.

Keskitalo, Määttä ja Uusiautti leat Keskitalo nákkosgirjji vuodul čohkken sámi oahpahusa geavtlaš rámma-eavttuid ja ovdánahtán govvosa (s. 49), mii čalmmustahtá daid olgguldas ja siskkáldas rámmaid, mat váikkuhit dasa, got sámi skuvllat giedahallet vejolašvuodaid. Govvosis rámmat leat ovdanbukton systemáhtalaččat. Dát rámmat sáhttet leat ávkin oahpaheddjiide doarjume sámi oahpahusa ovddideami. Čállit deattuhit, ahte sámi oahpahusa ovddidanbarggus lea dehálaš reflekeret sihke olgguldas ja siskkáldas rámmaid vai sámi oahpahus beasašii ovdánit iežas eavttuid ja iešvugiid vuodul. Čállit deattuhit maiddái, ahte lea dehálaš diehtit, makkár historjjálaš ja kultuvrralaš duogáži

sámi oahpahas vuodđduuvvá daningo duogáš váikkuha olggaldas rámmaid mearkkašumiide.

Girjjis olggaldas rámmaeavttut leat koloniseren, sámi oahpahusa ráddjejuvvon dilit, mánggabealat- ja mánggakultuvrralašvuohta ja váilevaš iešmearridanriekti. Koloniserema báidnin sámi skuvlaoahpahas lea hápmašuvvan sámi kultuvrra olggobealde buktojuvvon vuolggasajiin. Go váldá vuhtii sámi oahpahusa koloniserejuvvon historjjá ja oarjemáilmmi skuvlakultuvrra váikkuhusa, de sáhtá dadjat, ahte sámi oahpahas leat eastagat, mat sáhttet ráddjet skuvllaid doaibmanvejolašvuođaid. Eastagat leat sihke fysalaččat ja mentálalaččat. Konkrehtalaš eastagat sáhttet mearkkašit ovdamearkka dihte geográfalaš rájiid, daningo sápmelaččat orrot njealji riikkas ja čuvvot njealji riikka oahpahanvuogádagaid, oahppomateriálaid ja gielaid.

Sámi oahpahusa ovddideamis galgá váldit vuhtii sihke oarjemáilmmi ja eamiálbmogiid bajásgeassinvugiid ja oahpahusa árbbi. Oarjemáilmmi ja eamiálbmogiid kultuvrrain leat dihto gielat, kodat ja gárvvut, maidda olmmoš báinnahallá, ja sáhka lea das, got oarjemáilmmi skuvlakultuvra ja sámeruovttu kultuvra deaivvadeaba. Nugo čállit fuomášuhttet: «Jearaldat lea das, leago skuvlakultuvra seammalágán go masa oahppit leat hárvánan ruovttus, beroškeahhtá das, leatgo oahppit

hárvánan skuvlii vai atnetgo dan imašin ja áibbašit oahppásit birrasii, ja beroškeahhtá maiddá das, makkár áššit adnojit árvvus ruovttus ja makkár áššit fas skuvllas» (s. 50–51; árvvoštalli jorgalan).

Mánggabealat- ja mánggakultuvrralašvuohta lea goalmát olggaldas rámma, man čállit čilgejit váikkuhit sámeskuvlla doaibmanvejolašvuođaide. Dálá áigge servodaga gáibáduusat rievdadit jođánit, ja skuvla fertte ođasmahttit iežas geavadiid. Boares skuvlakultuvrra geavadat eai doaimma dálá servodagas, gos buot rievdá dađistaga ja šaddá mánggabealageabbon. Nuppe dáfus sáhtá geavvat nu, ahte sámi árbevirolaš dieđut manahuvvojit, ja jos nu geavaš, de dat šaddá stuora hástalussan sámeoahpahussii. Čállit ovdanbuktet Hirvonena (2003) doaimmahan dutkamuša, mas Hirvonena čilge sámeskuvllaid mánggakultuvrralašvuođa Banksa (1997) hábmen mánggakultuvrralaš oahpahusa njealji dási málle vuodul. Čállit čujuhit Aikio (2003) evttohusii, ahte go rievdadit sámi skuvllaid mánggakultuvrralaš skuvlan, de mii fertet gáibidit kultuvrralaš ja gielalaš dásseárvvu. Dát seamma lea guorahallojuvvon sihke Hirvonena (2003) ja maiddá Jannok Nutti (2010) dutkamušas muhto eará sániiguin Banksa (1997, 2004) teoriija mielde.

Váilevaš iešmearridanriekti lea čilgejuvvon manjemus olggaldas rámma.

Eamiálbmogiid skuvlenáššiin lea lagas oktavuohhta *demokratii*-doahpagii ja olmmošvuoigatvuođaide. Keskitalo, Määttä ja Uusiautti oaivvildit, ahte skuvllaid deháleamos áššegirji lea oahppoplána. Čállit fuomášahttet, ahte vaikko Norga lea mángga láhkái bálggesčuolli sámeáššiid ovddideamis, de skuvlema iešmearridanriekti ollašuvvá váilevaččat daningo sápmelaččain ii leat ollu mearridanváldi váikkuhit oahpahusa makrodási rámmaide. Sámi oahpahus lea liikká váldán vuosttaš lávkkiid iešmearridanrievtti guvlui Norggas jagi 1997 sámi oahppoplánain. Viidáseappot čállit čuoččuhit, ahte Ruotta lea ožžon sámi oahppoplána jagi 2011. Lea goitge dehálaš fuomášuhttit, ahte vaikko oahppoplána gohčoduvo Ruotas sámeskuvlla oahppoplánan, de dat ii earrán nationála oahppoplánas earret go dainna namuhemiin, ahte skuvla galgá oahpahit ohppiide sámi servodaga norpmaid, árvvuid, árbedieđu ja kultuvrra. Dáid ollašuhttima várás leat namuhuvvon golbma oahppanjoksosa. Go čállit namuhit, ahte Suomas ii leat sámi oahppoplána, de sáhttáge dadjat, ahte sámi oahpahus lea sullii seamma dásis Ruotas ja Suomas.

Čállit evttohit, ahte sámi oahpahusa ollašuhttin rievdaduvvo, ja fuomášupmi giddejuvvo luohkkálanjaid ja skuvllaid siskkáldas doibmii. Oahpahusa geavatlaš ovddideapmi eaktuda, ahte

oahpahusa lágideaddji lihkestuvvá hábmet oahpahusa sámekultuvrra vuodul. Čállit oaivvildit, ahte siskkáldas rámmat leat dehálaččat sámi skuvlla ovddideamis ja duohtan dahkamis. Siskkáldas rámmaiguin oaivvilduvvojit iežas oahppoplána, iežas giela sajadagannannen, oahpahusa kultursensitiivvalaš ordnen ja mánggabealat ovttasbargu čadaheapmi. Dán oktavuodas heive vel máinnašit, ahte kultursensitiivvalaš oahpahussii gullá váldit vuhtii sámi árbevirolaš bajásgeassima iešvugiid. Sámi bajásgeassin lea čilgejuvnon Balto (1997) dutkamušas.

Girjjiis čállit suokkardit, got sámi kultuvra ja skuvlla kultuvra deaivvadeaba – vai deaivvadeabago? Sin čilgehus lea, ahte kultuvrrat beaškkehit oktii, ja skuvlakultuvrii lea addon eanet autoritehta go sámi kultuvrii. Čállit deattuhit ahte oarjemáilmmi epistemologijja sáhtá buktit gierdameahtunvuoda, mii sáhtá gáržžidit eamiálbmotohppiid vejolašvuodaid lihkestuvvat iežaset oahpuin.

Girjji čállit oaivvildit, ahte mánggaid metodaidd ovttastahttin lea heivvolaš dan dihte, go dalle buohkat, geat leat oassálastán dutkamuššii, besset ovdanbuktit iežaset sierralágán vugiid ja perspektiivvaid. Dasa mon lean ovttaoavivilis, muhto metodaidd kombineren lea gáibideaddji vuohki, go dutkit fertejit ovdanbuktit ja digaštallat dutkanmateriála dan láhkái, ahte

dutkanboadus šaddá čielggas lohkkiide. Ovdamearkka dihte sámegiela geavaheapmi lea árvoštallon mánggalágán vugiiguin. Girjji siidduin 63–64 empiriija lea ovdanbukton guovtti sitáhta dahje dajaldaga ja guovtti dutkanbeaivegirjenotáhta bokte. Sitáhtat leat Norgga bealde čohkkejuvnon dutkanmateriálas. Vuosttaš sitáhtas, mii lea čállon čakčat 2001, muhtun oahpaheaddji muitala, ahte son lea välljen oahpahusgiellan dárogiela. Nuppi sitáhtas čakčat 2008 muhtun eará oahpaheaddjigis muitala, ahte son lea välljen oahpponeavvun Suomas buvttaduvvon sámegiela oahpponeavvu. Giđa 2001 dutkanbeaivegirjenotáhta mielde oahpaheaddjit leat plánen čadahit báikkálaš oahppobeivviid dárogillii, ja de nuppi dutkanbeaivegirjenotáhtas jagis 2008 muitaluvvo, ahte sámegiela dili uhkida dat, go ohppiid gulahallan- ja stoahkangiella lea molsašuvvagoahtime suomagiellan. Dát merkemat gullet dutkanmateriála sierra osiide, mat leat čohkkejuvnon sierra metodaiguin ja sierra oassálastiiguin, ja mat gullet dasa lassin vel sierra konteavsttaide ja sierra áigodagaide, nu ahte lohkkis lea váttis buohtastahttit dutkanmateriála mearkkašumiid.

Čállit digaštallet maiddá etnográfalaš metoda geavaheami sámii skuvllas. Čállit namuhit, ahte etnográfalaš metoda lea heivvolaš metoda eamiálbmogiid oahpahusa dutkamii. Dutki gii geavaha

etnográfalaš metoda sámii skuvllaid dutkamis, galgá govvidit ja dulkot skuvllaid duohtadili ja analyseret dili sámii kultuvrra siskkoabealde, sámegielaigiid ja sámii kultuvrra geahččanguovllus. Čáliid mielas lea dehálaš, ahte dutki árvoštallá skuvlejumiid kultursensitiivvalaččat, čilge earálagánvuodaid ja árvoštallá oahpahusa. Mon oainnán dehálažžan, ahte dutki ovdanbukta čilgehuseid ja dulkomiid skuvllaid duohtadilis dakkár vugiin, ahte lohkki bastá evalueret dutkanbohtosa. Dán girjjiis ii leat álki oážžut čielga gova olles empiriijas dahje čuovvut empiriija dutkanproseassa materiála čohkkema rájes gitta loahppabohtosii. Ovdamearkka dihte girjji álggus siiddus 17 ovdanbukto čuovvovaš boadus, man lean jorgalan ná sámegillii: «Dutkanmateriála vuosehii, ahte oahppama organiseren skuvllain ii leat doarvái kultursensitiivvalaš, daningo oarjemáilmmi skuvlakultuvra domineare oahpahusa sámeskuvllain.» Čielga dutkanmateriála ovdamearkkaid, mat dorjot dán bohtosa, gávdná easka siiddus 42 kapihttalas *The Western School Culture Dominates*. Jus galggan sáhttit árvoštallat, got kultursensitiivvalaš oahpahus sáhtta leat organiserjuvnon, de ferten lohkat gitta siidui 83 kapihttalii: *Making the dream of a Sámi School Come true: Voices from the field*.

Girjjiis ovdanbuktojuvvojit ja digaštallojuvvojit sámii oahpahusa iežas

eavttut. Oahpahas lea organiserejuv-
von sámeskuvllain sullii seamma ládje
go earáge skuvllain. Diibmoplánat
lea juhkkon 45 minuhta lekšuvn-
naide, ja bargovuohkin skuvllain lea
bargat oahppogirjiiguin. Siiddu 42
dutkannotáhtas dát bargovuohki lea
govviduvvon nu, ahte dat geardduhuv-
vo beavvis beaivái, vahkus vahkkui,
mánus mánnui ja várra vel jagis jahkái
maid. Dán vuogi dutkanreflekšuvdna
lea addon manjil goitge dušše ovttain
observašuvdnanotáhtain, mii álgá
ná: «In the morning...» (s. 42). Mu
mielas livččii leamaš vuogas jus dutkit
livčče čájehan moadde lassenotáhta
vai lohkki sáhtášii dárkilit evalueret
konklusuvnna, go oaivvildan, ahte ovt-
taskas notáhtat ožžot muđui ilá stuora
árvvu dutkanreflekšuvnna. Etnográ-
falaš dutki galggašii maid buktit ovdan
analysa vejolaš boasttuvuođaid ja addit
lohkkái ovdamearkkaid dieđuin, mat
lea vejolaččat ja mat eai leat vejolaččat.

Sámi oahpahas lea dan ovdáneami
lea Keskitalo, Määttä ja Uusiautti gov-
vidan meavrresgáriin. Meavrresgáris
mávssolaš sámi oahpahussidoalut leat
govviduvvon golmmain máilmmiin:
bajit, gaskkamus ja vuolit máilmmiin.
Sámegiella lea gaskkamus máilmmis
go sámegiella lea dulkojuvvon de-
hálaččamussan. Oktavuohka lundui ja
árbevirolaš eallindilálašvuodaide ja
maiddá kultuvrralaš doaimmat, dego
duodji ja luohti, gullet bajit máilbmái.

Sámi oahppoplánat, sámi oahppo-
girjijt, sámi oahpahanvuogit ja sámi
áige-, báike- ja diehtoáddejupmi leat
maiddá bajit máilmmis. Servodatáššit
mat váikkuhit sámi oahpahussii, gullet
vuolit máilbmái. Meavrresgári atnin
sámi oahpahas symbolan čájeha, man
árvvolaš sámi oahpahas lea, ja man
dehálaš lea, ahte sámi servodat ovdána
sámi oahpahasain, muhto sáhtá liikká
jearrat, leago heivvolaš geavahit meavr-
resgári.

Čállit digaštallet maiddá sámegie-
la oahpahas, ja gielalaš hástalusat leat
sámi oahpahas mánggalágánat, go
sámi skuvladiliin lea ollu variašuvdna.
Čállit buktet ovdan váilevašvuoda
giellaoahpahanplánain ja evttohit, ahte
skuvllat bidjet johtui giellaealaskaht-
tinprográmmaid. Čállit čalmmustaht-
tet sámegiella oahpahas govvosiiguin,
main okta govus lea giellaealaskahtin-
lávvu. Lávvu lea välljejuvvon dan dihte,
go lávvu lea sámi árbevirolaš oapmi ja
go čállit oaivvildit, ahte lávvu ovdasta
oadjebas saji, mii gullá juohke sápmel-
laššii, guhte oassálastá giellaealaskaht-
timii. Lávu välljen govvosa motiivan
orru hui geasuheaddji, go čállit háliidit
symboliseret sámide oadjebas saji.
Girjji govusgeavaheami sáhtá dulkot
sihke symbolalaččat ja konkrehtalaččat.
Konkrehtalaš jearaldat mii bohtá
millii lea, ahte manin čállit leat välljen
bidjat kognitiiva oahppama lávu bajit

oassái. Lávus ii oktage háliit čuožžilit, go suovvahan loktana lávu bajit oassái.

Girjji loahpas čállit guorahallet sámii oahpahusa sámii pedagogihka doahpágiiguin. Hirvonen (2003: 153) lea deattuhan dutkamušastis ná: «Dalle go skuvllat buvtehit dán muddui [Banksa (1997) mánggakultuvrralaš oahpahasmodealla njealját dássái] sáhttit hállagoahtit mánggakultuvrralaš sámii skuvllas. Vuolggasadjin leat sámii ontologiija ja epistemologiija, masa skuvllaid pedagogihkka ja bajásgeassin vuodđuduvvet. Danne sáhttit hállagoahtit sámii pedagogihkas.» Čállit deattuhit ahte sámii pedagogihkka galgá vuodđuduvvat oahpahanvugiide eamiálbmoga iežas konteavsttas. Sámii pedagogihka ja oahpahusa geavatlaš ovddideapmi eaktuda, ahte sámii oahpahusa ollašuttin rievdaduvvo sámii kultuvrra vuodul. Dát ovddideapmi mearkkaša eanet go dušše gurssaid ja sisdoalu lasiheami oahppoplánaide.

Sámii oahpahasdutkan nugo eamiálbmotdutkan muđuige, galgá leat dehálaš sámii servodahkii, ja dehálaš oassi eamiálbmotdutkanis lea dieđu máhcaheapmi ruovttoluotta servodahkii. Keskitalo, Määttä ja Uusiautti čilgejit girjjisteaset, ahte sámii ja nátionála

oahppoplánaid rievdadusat ja min dálá mánggakultuvrralaš ja mánggagielalaš servodagat leat buktán dárbbu ovddidit sámii oahpahusa, ja dan dihte oahpaheaddjit fertejit ovddidit doaimmalaš sisdoaluid ja vugiid oahpahit. Sámii oahpahusa meavrrresgárri sáhtta lea konkrehtalaš veahkkin ovddidit sámii oahpahusa. Girjjiis lea stuora mearkkahus eamiálbmotoahpahussii, go dat ovdanbukta ja digaštallá sámii oahpahusa eavttuid ja iešvuodaid. Girji sáhtta leat ávkin, go das gávdná doarjaga eamiálbmotoahpahusa dutkan- ja ovddidanbargui.

Dán girjji deháleamos buvttá leat geavatlaš rámmaeavttut, maid Keskitalo, Määttä ja Uusiautti dás evttohit. Dat rámmaeavttut sáhttet leat veahkkin oahpahusa digaštallamis, ere-noamážit sidjiide geat beroštit eamiálbmotoahpahusa dutkamis. Dasa lassin lohkki gávdná girjjiis dieđuid riikkaidgaskasaš eamiálbmotoahpahusa dálá dutkamušain. Girji addá jiena eamiálbmogiid skuvladutkamii lagabui 300 gáldodieđuin. Ávžžuhan girjji pedagogihkkastudeanttaide, skuvllaid ja alit-oahpu oahpaheddjiide, dutkiide ja eará olbmuide, geat barget eamiálbmogiid oahpahasáššiiguin.

Girjjálašvuohta

- Aikio, Aimo 2003: Sámi skuvla – mánggakultuvrralaš servodaga skuvla. – Vuokko Hirvonen (doaimm.), *Sámi áddejupmi ja sámi skuvla*. Davviriikkalaš sámi skuvladutkiid konferánsa Guovdageainnus 7.–9.11.2001. Sámi allaskuvlla raporta 1. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla. 66–70.
- Balto, Asta 1997: *Sámi mánáidbajásgeassin nuppástuvvá*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Banks, James A. 1997: Approaches to Multicultural Curriculum Reform. – James A. Banks & Cherry A. McGee Banks (doaimm.), *Multicultural Education. Issues and Perspectives*. Third edition. Boston: Allyn and Bacon. 229–250.
- Banks, James A. 2004: Multicultural Education: Historical Development, Dimensions, and Practice. – James A. Banks & Cherry A. McGee Banks (doaimm.), *Handbook of Research on Multicultural Education*. 2nd edition. San Francisco: Jossey-Bass. 3–29.
- Hirvonen, Vuokko 2003: *Mo sámáidahttit skuvlla? Sámi oahpaheddjiid oainnut ja sámi skuvlla ollašuhttin. Reforpma 97 evalueren*. Kárášjohka: ČálliidLágádus.
- Jannok Nutti, Ylva 2010: *Ripsteg mot samisk spetskunskap i matematik. Lärares perspektiv på transformeringsaktiviteter i samisk förskola och sameskola*. Doktorsavhandling. Luleå: Luleå tekniska universitet.

YLVA JANNOK NUTTI

Sámi allaskuvla

ylva.jannok.nutti@samiskhs.no